

Zbigniew Moszumański

O pokojowych promocjach raz jeszcze

Przegląd Historyczno-Wojskowy 16 (67)/3 (253), 183-190

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DYSKUSJE I POLEMIKI

O POKOJOWYCH PROMOCJACH RAZ JESZCZE

W „Przeglądzie Historyczno-Wojskowym” nr 2 z 2015 r. ukazał się ciekawy tekst Jerzego S. Wojciechowskiego o ostatnich pokojowych promocjach oficerskich w Siłach Zbrojnych II RP. Autor, korzystając z materiałów zamieszczonych przede wszystkim w „Polsce Zbrojnej”, przedstawił promocje w poszczególnych szkołach podchorążych w 1938 i 1939 r. oraz losy prymusów. Materiał obejmuje wiele interesujących wątków z historii szkolnictwa wojskowego Sił Zbrojnych II RP, lecz niektóre z nich zawierają informacje nieprecyzyjne lub mijające się z prawdą. W związku z tym pokrótce postaram się do nich odnieść.

Szkoła Podchorążych Piechoty nie była w listopadzie 1918 r. pierwszą placówką mającą szkolicą kadrę oficerską, jak sugeruje autor (s. 115), gdyż została ona utworzona dopiero w roku 1928¹. W listopadzie 1918 r. funkcjonowały: Szkoła Podchorążych² (komendant ppłk SG Marian Kukiel) – największa i najlepiej zorganizowana polska placówka szkolnictwa wojskowego³, Wojskowa Szkoła Miernicza⁴ (dyrektor mjr Józef Kreutzinger), Szkoła Żandarmerii Polowej⁵

¹ *Rozkaz Ministra Spraw Wojskowych L. 6091/Szk. B.Og.Org. o przemianowaniu szkół oficerskich*, „Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych” (dalej – Dz. Rozk. MSWojsk) 1928, nr 22, poz. 249, s. 220.

² Przeniesiona 20 XI z Ostrowi Mazowieckiej do gmachu szpitala twierdzy nr 1 (Festungslazaret Nr. 1) przy Al. Ujazdowskich w Warszawie. Zob. W. Lenkiewicz, *Szkoła Podchorążych Piechoty (1917–1930)*, w: *Księga pamiątkowa 1830 – 29 XI – 1930. Szkice z dziejów szkół piechoty polskiej*, Ostrów-Komorowo 1930, s. 298.

³ R. Tomaszewski, *Odbudowa polskiego szkolnictwa wojskowego 1908–1923. (Geneza. Koncepcje. Struktury. Rozwój)*, Toruń 1997, s. 83.

⁴ *Rozporządzenie Kierownika Ministerstwa Spraw Wojskowych z 14 listopada 1918 r. o zatwierdzeniu tymczasowego etatu Wojskowej Szkoły Miernicznej*, „Dziennik Rozporządzeń Ministerstwa Spraw Wojskowych” 1918, nr 5, poz. 82, s. 49.

⁵ *Rozporządzenie Komisji Wojskowej z 22 października 1918 r.*, „Dziennik Rozporządzeń Komisji Wojskowej” 1918, nr 1, poz. 15, s. 10–11; *Rozkaz Szefa Sztabu Generalnego L.8 z 4 listopada 1918 r.*,

(dowódca rtm. dr Franciszek Stoch, a następnie rtm. Norbert Okołowicz) oraz Oficerska Szkoła Artylerii⁶ (komendant płk Włodzimierz Westermarck).

W latach 1918–1922 w zasadzie nie funkcjonowały szkoły oficerskie, w których kandydatów na oficerów bezpośrednio po zakończeniu nauki i zdaniu egzaminów mianowano podporucznikami⁷. Kandydatów na oficerów kształcono w tym okresie przede wszystkim w szkołach podchorążych poszczególnych rodzajów broni i służb, na kursach najdłużej 9–11-miesięcznych. Ich absolwenci na zakończenie nauki byli awansowani na podchorążego⁸, po czym kierowani do oddziałów liniowych na praktykę. Nominacje na podporuczników mieli otrzymać w macierzystych oddziałach na wniosek ich dowódców, dopiero po praktyce, w zależności od otrzymanej opinii⁹.

Utworzenie szkół oficerskich poszczególnych rodzajów broni w 1922 r. i przyjęcie zasady, że ich absolwenci bezpośrednio po zdaniu egzaminów będą awansowani na podporucznika dało asumpt do wprowadzenia przez ministra spraw wojskowych ceremoniału promowania¹⁰. Od tego też czasu poszczególnym promocjom oficerskim w danej szkole nadawano kolejne numery.

We wspomnianym ceremoniale oprócz czynności opisanych przez autora wprowadzono elementy, które po pewnym czasie zostały zmodyfikowane lub zmienione, np. defiladę absolwentów w mundurach podchorążackich przed chorągwią (sztandarem) szkoły, symbolizującą pożegnanie absolwentów ze szkołą, zastąpiono przekazaniem sztandaru młodszemu rocznikowi, przypisanie prymusowi szabli (nagrody honorowej) przez Prezydenta RP lub jego przedstawiciela (na wzór przypasania miecza rycerzowi) zamieniono na wręczanie białej broni: szabli lub kordzika (np. w lotnictwie, broniach pancernych czy w niektórych formacjach artyleryjskich)¹¹. Ciekawe jest, że prymusi artylerzyści kierowani do formacji artylerii przeciwlotniczej, 1 pułku artylerii motorowej i 1 pułku artylerii najcięższej

⁶ „Dziennik Rozporządzeń Ministerstwa Spraw Wojskowych” 1918, nr 4, poz. 47, s. 31.

⁷ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej – CAW), I.300.26.1, Rozkaz Inspektora Artylerii nr 3, z 16 XI 1918 r.

⁸ Wyjątkiem był I normalny kurs oficerski Oficerskiej Szkoły Aeronautycznej w Poznaniu. Zob. Z. Kozak, Z. Moszumański, J. Szczepański, *Oficerska Szkoła Aeronautyczna (1919–1924)*, Pruszków–Legionowo 2014, s. 44–48.

⁹ Podchorąży – zgodnie z rozkazem ministra spraw wojskowych z 1919 r. – był podoficerem, kandydatem na oficera, stopniem niższym tylko od sierżanta sztabowego. Stopień wojskowy podchorążego zniesiono w 1922 r., pozostawiono zaś go jedynie jako tytuł słuchaczy szkół oficerskich. Zob. *Rozkaz Ministra Spraw Wojskowych o uregulowaniu stosunku podchorążych do sierżantów z 23 lipca 1919 r.*, „Dziennik Rozkazów Wojskowych” 1919, nr 81, poz. 2864, s. 1903–1904; *Rozkaz Ministra Spraw Wojskowych z 14 lutego 1922 r. o likwidacji instytucji podchorążych*, Dz. Rozk. MSWojsk 1922, nr 6, poz. 93, s. 107–108.

¹⁰ W. Lenkiewicz, *op. cit.*, s. 316. Por. Z. Moszumański, Z. Kozak, *Wojenne szkoły dla oficerów artylerii (1914–1921)*, Pruszków [2002], s. 47–49.

¹¹ *Rozkaz Ministra Spraw Wojskowych L. 4596/Szk. O. III Szt. Gen. o ustaleniu zasad ceremoniału promowania absolwentów szkół oficerskich*, Dz. Rozk. MSWojsk 1923, nr 22, poz. 301, s. 507–508.

¹² Zob. więcej: L. Zachuta, *Kordziki w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1991, s. 35–44.

otrzymywali kordziki, a do pozostałych jednostek artyleryjskich – szable. Odnotowano również wypadek, że kordzik jako nagrodę honorową otrzymał prymus i zajmujący drugą lokatę. Było to 15 października 1936 r. podczas promocji w Szkole Podchorążych Lotnictwa w Dęblinie. Inspektor obrony powietrznej państwa gen. bryg. Józef Zając wręczył, w imieniu Prezydenta RP, prymusowi ppor. Janowi Borowskiemu kordzik, a dowódca lotnictwa MSWojsk gen. bryg. Ludomił Rayski, w imieniu własnym, ppor. Piotrowi Ostaszewskiemu, który zajął drugą lokatę, kordzik¹².

Przekazanie sztandaru młodszemu rocznikowi przed promocją w Szkole Podchorążych dla Podoficerów w Bydgoszczy, 15 października 1931 r. (źródło: „Polska Zbrojna” 1931, nr 223, s. 3)

tego dokumentu wynosił 47x32 cm. 15 stycznia 1927 r. wzór patentu oficerskiego został zatwierdzony rozporządzeniem ministra spraw wojskowych marszałka Polski Józefa Piłsudskiego. Patent miał być wydawany:

- promowanym na podporucznika,
- awansowanym,
- zweryfikowanym, którzy nie awansowali¹⁴.

Podchorążowie Oficerskiej Szkoły dla Podoficerów w Bydgoszczy, Oficerskiej Szkoły Piechoty przy Szkole Podchorążych w Warszawie, Oficerskiej Szkoły Jazdy przy Centralnej Szkole Jazdy w Grudziądzu oraz Główniej Szkoły Artylerii

Patenty oficerskie mimo zapowiedzi we wspomnianym rozkazie ministra spraw wojskowych z 1923 r. ze względów technicznych nie od razu zostały wprowadzone do użytku¹³. Najpierw rozpisano konkurs na projekt patentu oficerskiego; wygrał go kpt. rez. prof. Wojciech Jastrzębowski ze Szkoły Sztuk Pięknych, były oficer Szkoły Podchorążych w Warszawie. Wzorzec w miedzi wykonał prof. Ignacy Łopieński. Format

¹² *Na podniebne szlaki. Promocja w Szkole Podchorążych Lotnictwa*, „Polska Zbrojna” 1936, nr 284, s. 2. Na głowni drugiego kordzika była umieszczona następująca dedykacja: *Nagroda Dowódcy Lotnictwa M.S.Wojsk. dla Absolwentów Szkoły Podchorążych Lotnictwa 1936 II Lokata*. Zob. L. Zająca, *op. cit.*, s. 41.

¹³ *Wyjaśnienie w sprawie wydawania oficerom patentów nominacyjnych*, Dz. Rozk. MSWojsk 1923, nr 26, poz. 350, s. 552.

¹⁴ *Zatwierdzenie i wzór patentów oficerskich*, „Polska Zbrojna” 1927, nr 16, s. 1.

i Inżynierii w Warszawie nosili na naramiennikach kurtek (bluz) i płaszczy monogram „SO”¹⁵ (litery niezłączone), a nie „SP” – jak podaje autor (s. 117).

Należy wspomnieć, że w 1923 r. oprócz promocji w Oficerskiej Szkole Piechoty 16 września odbyła się pierwsza promocja w Oficerskiej Szkole Jazdy. Dopiero w 1924 r. pierwsze promocje miały miejsce w Oficerskiej Szkole Inżynierii – 27 lipca, w Oficerskiej Szkole dla Podoficerów – 31 sierpnia, oraz w Oficerskiej Szkole Artylerii – 1 października¹⁶. Warto nadmienić, że w Oficerskiej Szkole dla Podoficerów początkowo przedstawiciel Prezydenta RP wręczał tzw. złotą szablę tylko jednemu prymusowi¹⁷, a nie trzem (czyli z kompanii piechoty oraz z plutonów kawalerii i artylerii) jak to było w 1938 r. (s. 127).

Autor sugeruje, iż do (...) *przewrotu majowego promocje oficerskie odbywały się w różnych terminach. Od 1926 r. przez następne 9 lat obowiązywał jeden termin – dzień 15 sierpnia, tj. Święto Żołnierza. Kolejna zmiana nastąpiła w 1935 r., kiedy to dniem promocji oficerskich we wszystkich szkołach podchorążych stał się 15 października* (s. 119).

Informacja ta nie jest ścisła, ponieważ w 1932 r. promocja w Szkole Podchorążych Piechoty Komorowie–Ostrowi Mazowieckiej odbyła się 7 sierpnia, a w następnym roku – dzień wcześniej, czyli 6 sierpnia¹⁸. Nie jest zaś prawdą, że 16 sierpnia miała miejsce promocja w Oficerskiej Szkole dla Podoficerów w Bydgoszczy (s. 119, przypis 14) – było to 15 sierpnia¹⁹. Z kolei w Szkole Podchorążych Saperów w Warszawie w latach 1937–1938 promocje odbywały się 15 grudnia²⁰.

Pasowanie na oficera zostało wprowadzone ani nie w 1934 r., ani w 1935 r. (s. 119), lecz w 1932 r. Podczas VIII promocji absolwentów Szkoły Podchorążych Inżynierii, w której wziął udział przedstawiciel Prezydenta RP, inspektor armii gen. dyw. inż. Leon Berbecki, po mszy św. nastąpiło (...) *uroczyste pasowanie na rycerzy, ceremonia zastosowana tutaj po raz pierwszy*²¹. Z kolei w sprawozdaniu wysłannika „Polski Zbrojnej” z promocji w Oficerskiej Szkole Piechoty

¹⁵ *Rozkaz Ministra Spraw Wojskowych L. 13537/G.M. I. o przyznaniu odznak szkołom oficerskim*, Dz. Rozk. MSWojsk 1922, nr 39, poz. 337, s. 819.

¹⁶ *Pierwsza promocja w Wojskowej Szkole Inżynierji*, „Polska Zbrojna” 1924, nr 205, s. 2; *Pierwsze promocje w Oficerskiej Szkole dla Podoficerów w Bydgoszczy*, *ibidem*, nr 241, s. 4; *Pierwsza promocja w Oficerskiej Szkole Artylerji w Toruniu*, *ibidem*, nr 275, s. 4.

¹⁷ 31 VIII 1924 r. przedstawiciel Prezydenta RP, minister spraw wojskowych gen. dyw. Władysław Sikorski wręczył tzw. złotą szablę prymusowi ppor. Józefowi Bokocie z plutonu kawalerii. Pierwszą lokatę w kompanii piechoty zajął ppor. Apoloniusz Kucharski, a w plutonie artylerii – ppor. Florian Kozłowski. Zob. *Rozporządzenie Prezydenta RP o mianowaniu podporucznikami absolwentów Oficerskiej Szkoły dla Podoficerów z 26 sierpnia 1924 r.*, „Dziennika Personalny MSWojsk” 1924, nr 87, s. 495–496; *Pierwsze promocje w Oficerskiej Szkole dla Podoficerów...*, s. 4.

¹⁸ *361 podporuczników piechoty przybyło naszemu wojsku w d. 7 sierpnia*, „Polska Zbrojna” 1932, nr 220, s. 5; *X promocja rycerska w SPP*, *ibidem* 1933, nr 217, s. 6.

¹⁹ *Promocje w Ofic. Szkole dla Podoficerów w Bydgoszczy*, *ibidem* 1928, nr 227, s. 2.

²⁰ *Uroczysta promocja absolwentów w Szkole Podchorążych Saperów*, *ibidem* 1937, nr 347, s. 4; *Promocja w Szkole Podchor. Saperów i w Wyższej Szkole Inżynierji*, *ibidem* 1938, nr 347, s. 1.

²¹ *VIII promocja absolwentów Szkoły Podchorążych Inżynierji. 79 młodych podporuczników zasili formacje techniczne wojsk*, *ibidem* 1932, nr 226, s. 4.

w Ostrowi Mazowieckiej, z udziałem przedstawiciela Prezydenta RP, I wiceministra spraw wojskowych gen. dyw. Kazimierza Fabrycego, mamy szczegółowy opis ceremonii: *Do prymusa zbliża się gen. Fabrycy, uderza go szablą po ramieniu, podnosi z klęcezek i całuje, poczem wręcza mu szablę – dar p. Prezydenta jako wyróżnienie za najlepsze wyniki pracy w szkole*²². Z opisu tej i innych promocji wynika, że promowany był uderzany w ramię płazem szabli tylko raz, a nie trzy (s. 119). Analizując zachowane zdjęcia z promocji, można zauważyć, że jedni promujący uderzali

I wiceminister spraw wojskowych gen. dyw. Kazimierz Fabrycy pasuje na podporucznika prymusa Szkoły Podchorążych Piechoty Włodzimierza Gulina, 7 sierpnia 1932 r. (źródło: „Polska Zbrojna” 1932, nr 219, s. 3)

promowanych płazem szabli w lewe ramię, inni zaś w prawe.

Ostatnia pokojowa promocja w Szkole Podchorążych Piechoty odbyła się 15 października 1938 r.²³, a nie 15 listopada jak sugeruje autor (s. 123). Przy okazji należy sprostować, iż dowódcą 22 Dywizji Piechoty Górskiej był gen. bryg. Mieczysław Boruta-Spiechowicz, który drugiego imienia Ludwik na ogół nie używał.

W informacji o XV promocji w Szkole Podchorążych Artylerii (SPA) w Toruniu wymaga korekty liczba promowanych podporuczników. Należy zwrócić uwagę, iż w okresie międzywojennym w żadnej z 15 pokojowych promocji w toruńskiej szkole nie uczestniczyło 161 absolwentów. W uroczystości promocyjnej 15 października 1938 r. wzięło udział tylko 147 absolwentów. Liczba 161 podana przez autora (s. 124) jest łączną liczbą podporuczników artylerii promowanych w 1938 r. w Szkole Podchorążych Artylerii w Toruniu (147) i w Szkole Podchorążych dla Podoficerów w Bydgoszczy (14)²⁴. Uzupełniając tę informację, należy nadmienić, że oprócz przedstawiciela

²² 361 podporuczników piechoty..., s. 5.

²³ *Piechota nigdy nie straci na wartości. Promocja w Szkole Podchorążych Piechoty w Ostrów-Komorowie*, *ibidem* 1938, nr 286, s. 3; *Nowy zastęp oficerów piechoty*, „Kurjer Warszawski” 1938, nr 285, wyd. wieczorne, s. 12.

²⁴ J. Łukasiak, *Szkoła Podchorążych Artylerii w Toruniu 1923–1939*, Pruszków 2000, s. 55–58, 79–80.

Prezydenta RP gen. bryg. Stanisława Millera i szefa Departamentu Artylerii MSWojsk gen. bryg. Emila Krukowicza-Przedrzymirskiego w uroczystości promocyjnej w Toruniu uczestniczyli również: dowódca 4 Dywizji Piechoty płk Mikołaj Bołtuć, dowódca 8 Grupy Artylerii płk Józef Korycki, wicewojewoda pomorski Zygmunt Szczepański i prezydent Torunia Leon Raszeja. Mszę św. sprawował i homilię wygłosił szef duszpasterstwa Okręgu Korpusu nr VIII ks. dziekan Stanisław Sinkowski²⁵.

Przedstawicielem Prezydenta RP promującym absolwentów Szkoły Podchorążych Łączności w Zegrzu był generał do prac przy Generalnym Inspektoracie Sił Zbrojnych, komendant Wyższej Szkoły Wojennej gen. bryg. Tadeusz Kutrzeba, a nie – jak sugeruje autor – inspektor armii gen. dyw. Tadeusz Kutrzeba (s. 125). Prezydent RP mianował go inspektorem armii dopiero z dniem 17 marca 1939 r.²⁶, awansował go zaś na generała dywizji ze starszeństwem z dniem 19 marca 1939 r.²⁷.

Gen. bryg. Stanisław Rouppert pasuje na podporucznika prymusa Szkoły Podchorążych Sanitarnych Władysława Wojciecha Szczucińskiego. Z prawej: gen. bryg. Władysław Bończa-Uzdowski, 15 października 1938 r. (źródło: zbiory autora)

Autor minął się z prawdą, podając, iż 90 absolwentów Szkoły Podchorążych Lotnictwa (Grupa Liniowa) w Dęblinie wzięło udział w XI promocji. Pasowano bowiem na podporucznika tylko 89 absolwentów, gdyż Olgierd Czesław Dowbor-Muśnicki 7 dni przed uroczystością promocyjną popełnił samobójstwo²⁸. Został on jednak pośmiertnie awansowany na podporucznika ze starszeństwem z dniem 1 października 1938 r. i lokatą 30²⁹.

Promocja w Szkole Podchorążych Sanitarnych odbyła się na stadionie Centrum Wyszukolenia Sanitarnego, a nie – jak twierdzi autor – w Zamku Ujazdowskim. W zamku tylko zostały wręczone nagrody oraz order i odznaczenia, a także odbyło się śniadanie z udziałem świeżo promowanych podporuczników i zaproszonych

²⁵ *Promocje w szkołach podchorążych*, „Słowo Pomorskie” 1938, nr 239, s. 5; *Promocja w Toruniu*, „Kurier Bydgoski” 1938, nr 239, s. 3.

²⁶ CAW, I.300.18.343, Zarządzenie Ministra Spraw Wojskowych L. 200/tjn. IV-1, z 20 III 1939 r.

²⁷ R. Rybka, K. Stepan, *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935–1939*, Kraków 2003, s. 468.

²⁸ J. Pawlak, *Absolwenci Szkoły Orłąt 1925–1939*, Warszawa 2002, s. 173.

²⁹ R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 41.

gości³⁰. Warto nadmienić, iż prymus tej promocji Władysław Wojciech Szczuciński został awansowany na podporucznika ze starszeństwem innym niż prymusi z innych szkół, tzn. z dniem 1 czerwca 1938 r., a zajmujący drugą lokatę Jerzy Ignacy Hoffman – nawet z wcześniejszym, tzn. z dniem 1 maja 1938 r.³¹

W opisie przebiegu ostatnich pokojowych promocji oficerskich w Siłach Zbrojnych II RP autor pominął Szkołę Podchorążych Lotnictwa (Grupę Techniczną) w Warszawie. Komendantem tej szkoły był mjr Antoni Henryk Gosiewski. Promowano wówczas 45 absolwentów.

Spotkanie Prezydenta RP prof. Ignacego Mościckiego z nowo promowanymi podporucznikami artylerii w Sali Rycerskie Zamku Królewskiego w Warszawie. Od lewej: marszałek Polski Edward Rydz-Śmigły, płk Adam Tymoteusz Sawczyński (komendant SPA), mjr Włodzimierz Czerniakowski (dowódca 2 dywizjonu podchorążych), ppor. Zbigniew Kazimierz Zajac (prymus SPA – 1 paplot), ppor. Włodzimierz Lisowski (prymus SPdP – 11 daplót), ppor. Marian Drost (3 lokata SPA – 1 pam) (źródło: zbiory autora)

Prymusem III promocji został Teodor Dachowski (ur. 12 września 1914 r. w Ołoboku w pow. ostrowskim). Awansowany również, jak jego koledzy z innych szkół podchorążych, ze starszeństwem z dniem 1 października 1938 r.³². Po promocji objął on stanowisko oficera taktycznego w 32 eskadrze liniowej 3 pułku lotniczego w Poznaniu³³. W 1939 r. został zmobilizowany do 32 eskadry liniowej (rozpoznawczej) Armii „Łódź”, gdzie objął stanowisko oficera technicznego. W nocy z 26 na 27 sierpnia dowodzony przez ppor. Dachowskiego rzut kołowy odjechał transportem kolejowych do stacji Łęczycza, skąd po rozładowaniu przemieścił się na lotnisko Sokolniki (15 km od Łodzi). 6 września rzut kołowy został przesunięty na lotnisko Marianów koło Łukowa, a w następnych dniach na lądowiska Wymysłów i Borki, gdzie eskadra została rozwiązana. Rzut kołowy przez Brześć dotarł do Łucka, gdzie 15 września ppor. Dachowski przekazał sprzęt

³⁰ *Wchodzicie do korpusu oficerów służby zdrowia... Promocja w Szkole Podchorążych Sanitarnych*, „Polska Zbrojna” 1938, nr 287, s. 4.

³¹ R. Rybka, K. Stepan, *op. cit.*, s. 34.

³² *Ibidem*, s. 41–42.

³³ R. Rybka, K. Stepan, *Rocznik oficerski 1939*, Kraków 2006, s. 779.

komendantowi Szkoły Podoficerów Lotnictwa dla Młodoletnich ppłk. obs. Adamowi Zaleskiemu, po czym z pozostałym personelem skierował się do Kołomyi i 19 września przekroczył granicę węgierską³⁴. Następnie przedostał się do Francji; na lotnisku Bron koło Lyonu był instruktorem w Oddziale Wyszkożenia Ziemi, którym dowodził ppłk Władysław Madejski. Po ewakuacji do Wielkiej Brytanii w 1940 r. pełnił służbę w Centrum Wyszkożenia Ziemi w Blackpool. W 1942 r. został przyjęty do Królewskiego Instytutu Lotnictwa (Royal Aircraft Establishment) w Farnborough i przydzielony do Działu Aerodynamiki. Pracował głównie przy próbach w tunelach aerodynamicznych i analizie ich wyników. Był młodszym pracownikiem naukowym. Urlopowany na studia w 1944 r., studiował w City and Guilds College w Henlow. Po uzyskaniu dyplomu angielskiego powrócił do Instytutu³⁵. 28 października 1948 r. został awansowany na kapitana Królewskich Sił Powietrznych ze starszeństwem z dniem 1 września 1945 r.³⁶; 1 października 1949 r. otrzymał obywatelstwo brytyjskie³⁷. Pozostał w Wielkiej Brytanii, zamieszkał w Guisborough.

Zbigniew Moszumański

³⁴J. Pawlak, *Samotne załogi*, Warszawa 1992, s. 122–177.

³⁵J. Płoszajski, *Technicy lotnictwa polskiego na Zachodzie 1939–1946*, cz. 1, Londyn 1993, s. 5, 37, 104; *1939–1945. Losy wojenne wychowanków Szkoły Podchorążych Lotnictwa Grupy Lotniczej Bydgoszcz – Warszawa*, Londyn 1989, s. 17.

³⁶*Technical Branch. As Flight Lieutenants, short service*, „The London Gazette” 1948, nr 38472, Supplement, 1948, 7 grudnia, s. 6352; *Technical Branch. Notification amended*, *ibidem* 1949, nr 38743, Second Supplement, 1949, 25 października, s. 5073.

³⁷*Naturalisation*, *ibidem*, 16 grudnia, nr 38785, s. 5957.